

KONRAD MAGNUSKI, WOJCIECH RYBARSKI

Urządzanie lasu w nowym ustawodawstwie leśnym w Polsce*

Forest Management in the New Forest Legislation in Poland

Zasady gospodarki leśnej

Obowiązująca w Polsce ustawa o lasach z 28 września 1991 r., zgodnie z intencją ustawodawcy, ma charakter proekologiczny (3). Wyraża się to między innymi zmianą uszeregowania trzech podstawowych zasad gospodarki leśnej. Jako najważniejszą wymienia się w ustawie zasadę powszechnej ochrony lasów, następnie zasadę trwałości utrzymania lasów i ciągłości ich użytkowania i wreszcie zasadę powiększania zasobów leśnych. Dotychczas zasada ochrony lasów traktowana była drugorzędnie. Równocześnie określano w ustawie czym ma się wyrażać realizacja tych zasad.

I tak w celu zapewnienia powszechnej ochrony lasów nakazuje się zwiększanie naturalnej odporności drzewostanów, głównie przez:

- wykonywanie zabiegów profilaktycznych i ochronnych, zapobiegających powstawaniu i rozprzestrzenianiu się pożarów;
- zapobieganie, wykrywanie i zwalczanie nadmiernie pojawiających i rozprzestrzeniających się organizmów szkodliwych;
- gospodarowanie zwierzyną w lasach w sposób nie zagrażający trwałości lasów i realizacji celów gospodarki leśnej.

Z kolei **trwałe utrzymywanie lasów i ciągłości ich użytkowania** ma polegać w szczególności na:

- zachowaniu w lasach roślinności leśnej (upraw leśnych) oraz naturalnych bagien, łąk i torfowisk;

* Referat wygłoszony na międzynarodowym sympozjum pt. "Aktualne problemy w rozwoju urządzania lasu" Zvolen (Słowacja), czerwiec 1994 r.

- ponownym wprowadzaniu roślinności leśnej (upraw leśnych) w lasach w okresie 2 lat od usunięcia drzewostanu;
- pielęgnowaniu i szeroko pojętej ochronie lasu,
- przebudowie drzewostanów, które nie zapewniają osiągnięcia określonych celów gospodarki leśnej zawartych w planie urządzenia lasu, tj. w przypadku zmniejszenia wskaźnika zadrzewienia w drzewostanach w wieku do 20 lat o 50% i starszych o 30%;
- racjonalnym użytkowaniu lasu, czyli praktycznie pozyskiwaniu drewna w granicach nie przekraczających możliwości produkcyjnych lasu, zaś pozyskiwanie surowców i produktów ubocznych w sposób zapewniający ich biologiczne odtworzenie, a także odnowę runa leśnego.

I wreszcie zasada **powiększania zasobów leśnych** ma być realizowana przez zalesienia gruntów nie przydatnych do produkcji rolniczej, nieużytków itp. oraz zwiększanie produktywności lasu w sposób określony w planie urządzenia lasu.

Istotną sprawą, regulowaną nowymi przepisami, jest też tryb i zasady uznawania lasów za ochronne oraz prowadzenia w nich gospodarki leśnej. Nie wnikając w szczegóły, zgodnie z tym **za ochronne mogą być uznane lasy, które:**

- chronią glebę;
- chronią zasoby wód;
- wykazują uszkodzenia drzewostanów od emisji różnego pochodzenia lub w których drzewostany przewidziane są do przebudowy;
- stanowią cenne fragmenty rodzimej przyrody;
- znajdują się na stałych powierzchniach badawczych i doświadczalnych;
- stanowią drzewostany nasienne, wyłączone z użytkowania rębego;
- chronią środowisko przyrodnicze, względnie mają znaczenie o charakterze zdrowotnym lub klimatycznym;
- mają szczególne znaczenie dla obronności i bezpieczeństwa państwa.

W lasach ochronnych prowadzi się gospodarkę leśną w sposób zapewniający ciągłe spełnianie przez nie celów dla których zostały wydzielone, zgodnie z ustaleniami i wskazaniami określonymi na podstawie odnośnych regulacji prawnych (1, 3).

Podstawy planowania urządzeniowego

Ustawa o lasach określa, że realizację wymienionych zasad, czyli generalnie gospodarkę leśną, prowadzi się według planu urządzenia lasu z uwzględnieniem w szczególności następujących celów:

- zachowania lasów i korzystnego ich wpływu na klimat, powietrze, wodę, glebę, warunki życia i zdrowia człowieka oraz równowagę przyrodniczą;
- ochrony lasu, w tym głównie stanowiących naturalne fragmenty rodzimej przyrody oraz szczególnie cennych ze względu na zachowanie leśnych zasobów genetycznych, walory krajobrazowe i potrzeby nauki;

- ochrony gleb i terenów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia lub uszkodzenia, względnie o specjalnym znaczeniu społecznym;
- produkcji drewna oraz surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu na zasadzie najwyższej opłacalności.

Plan urządzenia lasu opracowuje się dla określonej jednostki organizacyjnej w zasadzie na okres 10 lat. W Lasach Państwowych jednostką taką jest nadleśnictwo, które obejmuje 2–4 obręby leśne jako trwałe jednostki powierzchniowo-ewidencyjne, utworzone dla celów urządzania lasu. Z kolei w ramach obrębów wyodrębnia się gospodarstwa, będące podstawowymi jednostkami organizacyjno-urządzeniowymi. Gospodarstwo jest to trwała jednostka podziału gospodarczego, dla której oblicza się etat użytkowania rębego. Obejmuje ona drzewostany różnego wieku, rosnące w podobnych warunkach przyrodniczych i ekonomicznych, zagospodarowane jednym sposobem (jedną grupą rębni) i służące temu samemu celowi gospodarczemu. W gospodarstwach wyróżnia się dodatkowo grupy drzewostanów o tym samym panującym gatunku drzewa i wieku dojrzałości rębnej, który określa dla nich techniczny cel produkcji leśnej. Wyrazem tych celów w sensie regulacji użytkowania są przeciętne wieki rębności dla gatunków panujących w ramach obrębu, zaś w przypadku konkretnych drzewostanów wiek rzeczywistego wyrębu. Zasadniczym kryterium określania dojrzałości rębnej technicznej konkretnego drzewostanu i tym samym kwalifikowania go do wyrębu jest kryterium progu pierśnicowego — pierśnice docelowe i graniczne — zróżnicowanego w zależności od bonitacji w ramach poszczególnych gatunków drzew, przy danym przeciętnym wieku rębności w obrębie. Ponadto przy określaniu dojrzałości rębnej nakazuje się uwzględniać: kryteria jakościowe i zdrowotne, położenie drzewostanu w ostępie itp. Zakłada się, że tak rozumiany i realizowany cykl produkcyjny głównych gatunków lasotwórczych zapewnia podstawowy cel gospodarki leśnej, którym jest trwałe utrzymanie lasów i spełnianie przez nie wielorakich funkcji. Zaś urządzenie lasu będzie w tym procesie organizatorem i stymulatorem celów polityki leśnej, wynikających z przepisów prawnych (2, 3).

Kolejny element planowania urządzeniowego regulowany nowymi przepisami prawnymi dotyczy maksymalnej wielkości przewidywanego do pozyskania drewna w nadleśnictwie. Otóż w rozporządzeniu do ustawy o lasach mówi się, że w okresie obowiązywania planu **maksymalna ilość przewidzianego do pozyskania drewna** nie może przekroczyć możliwości produkcyjnych lasów (2). Ta maksymalna ilość ma wynikać z:

- etatu cięć w użytkowaniu rębnym, ustalonego z powierzchni i miąższości drzewostanów przewidzianych do użytkowania rębego z uwzględnieniem celów i zasad gospodarki leśnej oraz sposobów ich realizacji, określonych dla każdego drzewostanu;
- etatu cięć w użytkowaniu przedrębnym, ustalonego na podstawie potrzeb pielęgnacyjnych i stanu sanitarnego lasu.

Równocześnie sama ustawa o lasach zawiera zapis, który mówi, że zwiększenie ilości przewidzianego do pozyskania drewna w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa ponad wielkość określoną w planie urządzenia lasu może nastąpić tylko w przypadku szkody lub klęski żywiołowej w lasach. Zaznacza się równocześnie, że pozyskiwanie

drewna w użytkowaniu rębnym w tych przypadkach należy odpowiednio zmniejszyć. Jest to bardzo znaczący zapis zabezpieczający prawnie przed nieuzasadnionym przekraczaniem użytkowania głównego (łącznie użytki rębne i przedrębne) ponad wielkość określoną w planie urządzenia lasu, co niestety w okresie powojennym i jeszcze do niedawna było często w naszych lasach praktykowane.

W nowych przepisach prawnych wśród czynników warunkujących trwałe utrzymanie lasów i zapewnienie ciągłości ich użytkowania, a zarazem mających swe odzwierciedlenie w planie urządzenia lasu, wymienia się przebudowę drzewostanów. Mówi się tam o przebudowie drzewostanów, które nie zapewniają osiągnięcia określonych celów gospodarki leśnej zawartych w planie urządzenia lasu. Zgodnie z tym do przebudowy kwalifikuje się drzewostany w których wskaźnik zadrzewienia zmniejszył się w drzewostanach w wieku: do 20 lat o 50%, 20 lat i starszych o 30% (3). Istnieje zatem prawne usankcjonowanie przebudowy drzewostanów, choć naszym zdaniem w bardzo zawężonym zakresie. Trwałe utrzymanie lasów zależy nie tylko od wskaźnika zadrzewienia, ale również od właściwego składu gatunkowego, odpowiedniej budowy pionowej i struktury wiekowej drzewostanów w określonych warunkach siedliskowych. Głównym celem przebudowy drzewostanów powinno być tworzenie lasów wielofunkcyjnych o dużym znaczeniu środowiskotwórczym. Określanie potrzeby przebudowy tylko wielkością wskaźnika zadrzewienia drzewostanu zawęży jej zakres głównie do produkcyjnych funkcji lasu. Przebudowie powinny zatem podlegać wszystkie drzewostany, które nie prezentują określonych wartości, adekwatnych do przyrodniczych możliwości produkcyjnych siedlisk leśnych. Chodzi przy tym o: właściwy skład gatunkowy, odpowiednią budowę pionową i strukturę wiekową oraz optymalny wskaźnik zadrzewienia.

Podsumowanie

Nowe ustawodawstwo leśne w Polsce w sposób szczególny określa rolę i zadania urządzania lasu, uznając **plan urządzeniowy za podstawowy dokument gospodarki leśnej**, opracowywany dla określonego obiektu z uwzględnieniem:

- przyrodniczych i ekonomicznych warunków gospodarki leśnej;
- celów i zasad gospodarki leśnej oraz sposobów ich realizacji, określonych dla każdego drzewostanu i urządzanego obiektu, z uwzględnieniem lasów ochronnych.

Spośród zapisów ustawy o lasach i rozporządzeń wykonawczych do tej ustawy, adresowanych bezpośrednio do urządzania lasu, na szczególną uwagę zasługują zapisy dotyczące:

- określenia celów gospodarki leśnej, które powinien uwzględniać plan urządzenia lasu;
- zasad i trybu uznawania lasów za ochronne oraz szczegółowych zasad prowadzenia w nich gospodarki leśnej;
- kryteriów określania dla poszczególnych gatunków panujących, zgodnie z przyjętym celem produkcji leśnej, dojrzałości rębnej drzewostanów oraz regulacji użytkowania;

- wyznaczania maksymalnej wielkości przewidywanego do pozyskania drewna w nadleśnictwie, która nie może przekraczać możliwości produkcyjnych lasów;
- przeznaczania do przebudowy drzewostanów, które nie zapewniają osiągnięcia określonych celów gospodarki leśnej zawartych w planie urządzenia lasu.

*Z Katedry Urządzania Lasu
Akademii Rolniczej w Poznaniu*

Materiały źródłowe

1. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25 sierpnia 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu uznawania lasów za ochronne oraz szczegółowych zasad prowadzenia w nich gospodarki leśnej (Dz.U. RP nr 67 poz. 337).
2. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25 sierpnia 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania planów urządzenia lasu (Dz. U. RP nr 67 poz. 338).
3. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. RP nr 101 poz. 444).

Summary

Forest management in the new forest legislation in Poland

The Act on forests being in force in Poland since 28 september 1991 treats management in a special way, that concerns in practice the role and importance of the forest masterplans in the carrying out the forest economy (3).

From among the decisions of this Act and respective executive orders addressed immediately to forest management those merit a special attention that concern:

- identification of the goals of forest economy,
- principles and the mode of recognition of forests as protection ones, and carrying out the forest management in them,
- criteria for determining cutting maturity of stands and harvest regulation,
- determination of maximum volume of wood predicted to be harvested within production potentials of forests,
- prescribing the stands, that do not ensure the attainment of definite goals of forest economy defined in the masterplan, to reconstruction.

Making the contents of respective decisions contained in the new forest legislation in Poland more familiar to foresters is the aim of the work presented (1, 2, 3).